

ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНА КУЛЬТУРА ЛІКАРЯ: У ПОШУКАХ ГАРМОНІЇ ЕТИКИ Й МАЙСТЕРНОСТІ

PROFESSIONAL-ETHICAL CULTURE OF A PHYSICIAN: IN SEARCH OF HARMONY BETWEEN ETHICS AND MASTER

Стаття присвячена аналізу сучасних підходів до визначення поняття «професійно-етична культура лікаря», систематизації цих підходів та теоретичному обґрунтуванню його сутності через уточнення дефініцій. На основі цього аналізу пропонується власне визначення професійно-етичної культури як системи, що гармонійно поєднує знання, уміння й навички лікаря з етичними принципами милосердя, поваги до автономії пацієнта та справедливості, які спрямовують його діяльність із урахуванням сучасних вимог до підготовки медичних працівників. Запропоноване автором визначення вирізняється комплексним підходом, який не лише включає в собі професійні знання, уміння та навички сучасного лікаря, але й підкреслює важливість моральних принципів, що забезпечують етичну основу його діяльності. Такий підхід дозволяє адаптувати майбутнього лікаря до сучасних викликів, серед яких цифровізація медицини, персоналізовані підходи до лікування та зростання очікувань пацієнтів щодо якості медичної допомоги. У процесі аналізу автор звертає увагу на міждисциплінарний характер поняття, що перебуває на стику педагогіки, етики й медицини, підкреслюючи його значення для теоретичного осмислення професійної підготовки.

Проведений аналіз підтвердив складність і багатогранність поняття «професійно-етична культура лікаря», а також виявив відсутність єдиного підходу до його визначення в науковій літературі. Окремий розгляд понять «професійна культура» та «етична культура» дозволив синтезувати їхні ключові характеристики та запропонувати визначення як інтегрованої системи професійних знань, навичок і етичних норм. У висновках статті наголошено на необхідності подальших досліджень, зокрема розробки ефективних педагогічних методик формування професійно-етичної культури, що є критично важливим для підготовки лікарів, здатних розв'язувати етичні дилеми у складних умовах їх професійної діяльності.

Ключові слова: професійно-етична культура лікаря, медична освіта, етичні принципи, професійна компетентність, етичні дилеми.

This article analyzes modern approaches to defining the "professional-ethical culture of a physician." It also systematizes these approaches. Additionally, it provides a theoretical basis for understanding its essence by refining definitions. The author conducted an analysis. Based on this, she proposes her definition. She sees professional-ethical culture as a system. This system combines a physician's knowledge, skills, and abilities with ethical principles. These principles include compassion, respect for patient autonomy, and justice. They guide the physician's work. The definition considers today's requirements for training medical professionals.

The author's definition stands out for its comprehensive approach. It includes professional knowledge, skills, and abilities. It also highlights the importance of moral principles. These principles form the ethical foundation of a physician's work. This approach helps future physicians adapt to modern challenges. These challenges include the digitalization of medicine. They also involve personalized treatment methods. Another challenge is the rising expectations of patients about the quality of medical care. The author analyzes this concept. She notes its interdisciplinary nature. It connects pedagogy, ethics, and medicine. This makes it important to understand professional training theoretically.

The analysis showed something important. The concept of the "professional-ethical culture of a physician" is complex and multifaceted. There is no single agreed-upon definition in scientific literature. The author examined "professional culture" and "ethical culture" separately. This helped her identify their key features. Then, she combined them into one idea. She defines it as an integrated system. This system includes professional knowledge, skills, and ethical norms.

The article concludes by emphasizing the need for further research, in particular, the development of effective pedagogical methods for the formation of professional and ethical culture, which is critical for the training of doctors capable of solving ethical dilemmas in the complex conditions of their professional activities.

Key words: professional-ethical culture of a physician, medical education, ethical principles, professional competence, ethical dilemmas.

УДК 614.253

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/81.1.27>

Євтушенко Ю.О.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри мікробіології,
вірусології, імунології, медичної фізики
та інформатики
Державного закладу «Луганський
державний медичний університет»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сучасна медична освіта спрямована на підготовку висококваліфікованих фахівців, які володіють передовими знаннями та навичками. Однак, окрім технічної компетентності, ключову роль у професійній діяльності відіграє професійно-етична культура, яка забезпечує гуманістичний підхід до пацієнтів та етичну основу медичної практики. Проте в науковій літературі недостатньо уваги приділено теоретичному осмисленню цього поняття, що охоплює етичні норми, комунікативні компетенції та здатність до саморефлексії. Його зміст і структура

залишаються недостатньо чіткими через розбіжності в підходах до визначення.

Проблема полягає у відсутності єдиного визначення поняття «професійно-етична культура лікаря» в науковій літературі. Одні дослідники зосереджуються на етичних принципах, таких як доброчинність чи повага до автономії пацієнта, інші – на професійній компетентності, зокрема клінічних навичках, або на комунікативних здібностях, необхідних для взаємодії з пацієнтами. Така неоднозначність ускладнює систематизацію знань про поняття та його теоретичне обґрунтування.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Недостатня ясність у розумінні професійно-етичної культури перешкоджає її повноцінному осмисленню в контексті медичної освіти. Це обмежує можливості підготовки лікарів, здатних ефективно вирішувати етичні дилеми, такі як конфлікти інтересів або питання паліативної допомоги, що є важливою складовою їхньої роботи. Водночас відсутність теоретичного обґрунтування цього поняття ускладнює його використання як основи для подальших досліджень.

Таким чином, виникає потреба в теоретичному переосмисленні поняття «професійно-етична культура лікаря». Таке переосмислення сприятиме уточненню його визначення та структури, а також створенню цілісної концептуальної бази для аналізу ролі цієї культури в медичній освіті й професійній діяльності, що, у свою чергу, покращить якість підготовки лікарів.

Аналіз останніх досліджень. Професійно-етична культура медичного працівника – це багатоконпонентний феномен, що поєднує в собі моральні принципи, навички спілкування та фахові знання, необхідні для успішної лікарської діяльності. У сучасному світі, де складність медичних технологій та етичних дилем постійно зростає, ця тема набуває особливої актуальності.

Вітчизняні та зарубіжні дослідники визначають це поняття через призму різних аспектів професійної діяльності лікаря, що свідчить про багатогранність і актуальність цієї проблеми. Аналіз наукової літератури показує, що на сьогодні відсутнє єдине визначення поняття «професійно-етична культура». Ця проблема привертає увагу як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, кожен з яких пропонує власні підходи до її розв'язання.

Вітчизняні дослідники, наприклад, О. В. Бондаревська підкреслюють роль особистісного розвитку майбутніх лікарів, А. Д. Щекатунова, Г. А. Кошонько та О. І. Літікова зосереджуються на специфіці формування професійно-етичної культури в контексті української медичної освіти, враховуючи соціокультурні та освітні особливості. Г. А. Кошонько акцентує увагу на інтеграції етичних принципів у професійну підготовку. Зарубіжні науковці, зокрема Б. С. Гершунський, В. А. Слассьонін, Н. І. Кузнецова та М. К. Кабардов, пропонують ширший, міждисциплінарний погляд на проблему, розглядаючи професійно-етичну культуру як комплексне явище, що формується під впливом освітніх, соціальних та етичних чинників [17, с. 85].

І. І. Ворона аналізує компоненти професійної культури студентів-медиків та умови їх формування, підкреслюючи важливість інтеграції теоретичних знань і практичних навичок [2, с. 84]. С. Занімонцев заглиблюється у сутність професійної культури стоматологів, розкриваючи її багатогранність і складність [4]. В. А. Коваленко

розглядає професійну культуру як вищий рівень професійної діяльності, який формується завдяки оволодінню знаннями, вміннями та навичками, а також прагненню до творчого вдосконалення [7, с. 58]. О. Федоренко акцентує увагу на глибокому впливі професійної культури на становлення фахівця, розглядаючи її як ключовий елемент, що забезпечує не лише ефективне виконання професійних завдань, але й гармонійний розвиток особистості [18, с. 160]. О. Пономарьов розглядає професійну культуру як частину ширшої системи філософії освіти, що формується під впливом освітніх цінностей, принципів і підходів [14]. Попчук О. В. проводить теоретичний аналіз визначення професійної культури, виокремлюючи переваги та недоліки різних підходів [15]. Яків Полковников присвячує своє дослідження глибокому аналізу компонентів професійної культури, що дозволяє зрозуміти її структуру та значення для медичної освіти [13, с. 250].

Ця різноманітність підходів свідчить про складність і багатоаспектність поняття «професійно-етична культура» у медичній сфері. Кожен науковець прагне виокремити ключові компоненти, структуру та критерії оцінювання, що підкреслює актуальність і важливість цієї проблеми для сучасної медичної освіти. Однак формування професійно-етичної культури майбутніх лікарів залишається недостатньо вивченим питанням. Відсутність єдиного погляду щодо структури професійної культури зумовлює необхідність глибшого аналізу, який охоплював би етичні, комунікаційні та професійні аспекти, забезпечуючи відповідність сучасним вимогам медичної галузі.

Мета статті – проаналізувати сучасні підходи до визначення поняття «професійно-етична культура лікаря», систематизувати їх, теоретично обґрунтувати його сутність та запропонувати авторське комплексне визначення, яке враховуватиме сучасні вимоги до професійної підготовки медичних працівників.

Виклад основного матеріалу. Професійно-етична культура лікаря є фундаментальною складовою його успішної діяльності в сучасній медицині. Вона інтегрує етичні цінності, комунікативну компетентність, клінічні знання та здатність адаптуватися до динамічних змін у медичній галузі. Однак, попри широке використання цього поняття в науковій літературі, його концептуалізація залишається неоднозначною, що створює перешкоди для системного розуміння його структури, змісту та механізмів формування.

Сучасна медична практика, що трансформується під впливом цифровізації, персоналізованої медицини та телемедицини, вимагає від лікаря не лише фахової майстерності, але й гуманістичного світогляду. Особливо гостро ця потреба проявляється в контексті етичних дилем, пов'язаних

із генетичними дослідженнями, трансплантологією, паліативною допомогою та обмеженими ресурсами охорони здоров'я.

Відсутність консенсусу щодо дефініції «професійно-етична культура лікаря» має міждисциплінарний характер, оскільки це поняття перебуває на перетині медицини, етики, психології, соціології та педагогіки. Така термінологічна невизначеність ускладнює формування цілісної моделі розвитку цієї культури в системі медичної освіти.

Таким чином, чітке визначення професійно-етичної культури лікаря та аналіз сучасних підходів до її формування є критично важливими для підвищення якості медичної освіти та зміцнення довіри суспільства до системи охорони здоров'я загалом.

Поняття «професійна культура» виникло в соціологічних дослідженнях як важливий компонент процесу соціалізації. Його теоретичні засади були закладені класиками соціології, такими як Огюст Конт, Герберт Спенсер, Еміль Дюркгайм та Макс Вебер. Вони розглядали професійну культуру як систему норм і цінностей, що регулюють професійну діяльність і формують соціальну роль фахівця. У вітчизняній педагогіці це поняття почало активно розвиватися у 1980-х роках, коли культурологічний підхід став основою для аналізу педагогічних процесів [18, с. 158].

Професійна культура лікаря – це комплексна система знань, умінь, навичок і компетенцій, що забезпечують ефективну медичну практику та професійний розвиток у сучасних умовах. Для того, щоб ця система була ефективною, вона має базуватися на етичних нормах та принципах. Вона охоплює широкий спектр складових, зокрема:

– **знання**: теоретичні основи медицини, принципи доказової медицини, діагностики й терапії, медичне право, етичні норми, сучасні технології в охороні здоров'я, а також розуміння соціальних і культурних аспектів медичної діяльності;

– **уміння**: клінічна діагностика й лікування, ефективна комунікація з пацієнтами та колегами, організація робочого процесу, аналітична оцінка клінічних даних, адаптація до інновацій, командна співпраця й управління стресовими ситуаціями;

– **навички**: аналіз складних клінічних випадків, швидке й обґрунтоване прийняття рішень, впровадження інноваційних методів діагностики й терапії, критичне мислення, емпатія, саморефлексія та професійне вдосконалення.

Згідно з Культурологічним словником, професійна культура – це рівень і якість виконання професійних обов'язків, що залежать від економічного та соціального розвитку суспільства, а також від того, наскільки сумлінно людина засвоїла необхідні знання та навички для своєї професії та вміє їх застосовувати на практиці [8, с. 173]. Енциклопедія освіти визначає професійну культуру як комплекс історично усталених принципів, норм,

правил і методів, які спрямовують дії людини в її професійній сфері [9, с. 724].

Науковці розглядають професійну культуру з різних точок зору, що підкреслює її багатогранність. Наприклад, Наливайко зазначає, що професійна культура є динамічною системою, яка постійно розвивається через навчання, практику та саморозвиток. Він наголошує, що вона не обмежується технічними аспектами, а включає здатність адаптуватися до нових викликів, таких як упровадження нових технологій [12]. Атрощенко Т. підкреслює, що професійна культура є невід'ємною частиною загальної культури особистості й виступає як якісний результат трудової діяльності, який формується через засвоєння норм поведінки та професійної моралі [1, с. 74]. З іншого боку, Ісаєва розглядає професійну культуру лікаря як багатогранне явище, що включає особистісну, емпатійну, асертивну, комунікативну культури та культуру національної ідентичності, що є вкрай важливим для майбутніх лікарів [6, с. 21]. Ященко, в свою чергу, розглядає професійну культуру як складову професійної компетентності, що впливає на поведінку фахівця в різних життєвих і професійних ситуаціях, визначаючи рівень його підготовленості до роботи у соціальній сфері [19, с. 168].

Натомість етична культура лікаря пов'язана з моральними принципами, що регулюють професійну поведінку. Ці засади, такі як доброчинність, незаподіяння шкоди й повага до автономії пацієнта, формують основу морально-етичного підходу до медичної практики. Важливу роль відіграють також аспекти медичної етики та деонтології, що передбачають дотримання професійних стандартів, збереження конфіденційності та відповідальність за результати лікування. Крім того, етична культура спирається на особистісні якості лікаря, зокрема емпатію, стресостійкість і розвинуену етичну свідомість, які забезпечують гуманний підхід до роботи з пацієнтами.

Beauchamp & Childress підкреслюють, що етична культура є основою довіри між лікарем і пацієнтом. Вона вимагає від лікаря не лише знання етичних норм, але й здатності застосовувати їх у складних ситуаціях, таких як конфлікти інтересів або обмежені ресурси [20]. Л. Гутор розглядає етичну культуру як фундамент деонтологічної підготовки лікарів, що впливає на їхню компетентність. Автор зазначає, що гуманізація освіти, якісна організація навчання та розвиток комунікативних навичок є ключовими для формування етичного компонента [3, с. 91]. Л. Мельник акцентує увагу на професійній етичній компетентності, яка включає не лише дотримання моральних кодексів, але й здатність діяти в складних клінічних ситуаціях. Він вважає, що розвиток морально-ділових і соціальних якостей є необхідним для прийняття відповідальних рішень [10, с. 177]. Ільницька визначає

етичну культуру як сукупність принципів і норм, що формують поведінку лікаря та його ставлення до пацієнтів. Вона попереджає, що ігнорування цих принципів може завдати шкоди здоров'ю пацієнтів [5, с. 187]. М. Митченко розглядає етичну культуру через призму збереження лікарської таємниці, підкреслюючи три основні якості лікаря: професіоналізм, сумлінність і доброзичливість, а також необхідність поваги та довіри з боку пацієнтів [11, с. 266]. Рибалов та ін. аналізують деонтологію та етику в стоматології, наголошуючи на важливості чесності, відповідальності, поваги до пацієнтів та конфіденційності. Вони вважають, що дотримання цих принципів забезпечує довіру пацієнтів та високий професіоналізм [16].

Аналіз понять «професійна культура» та «етична культура» розкриває їхню взаємодоповнювальну природу, подібну до двох граней єдиного цілого. Якщо професійна культура озброює лікаря знаннями, уміннями й навичками для ефективного виконання обов'язків, то етична культура визначає моральні межі, в яких ці здібності реалізуються. Проте справжнє розуміння професійно-етичної культури лікаря виникає лише через синтез цих складових. На нашу думку, професійно-етична культура постає як цілісна система, що гармонійно інтегрує професійну компетентність із етичними принципами, спрямовуючи діяльність лікаря. Вона визначає не лише те, як лікар працює, але й чому він діє саме так, враховуючи інтереси пацієнта, суспільства та власну моральну відповідальність.

Щоб краще зрозуміти взаємозв'язок між професійною та етичною культурами, доцільно порівняти їх ключові аспекти. Це дозволить виокремити спільні риси та відмінності, а також підкреслити важливість їхньої інтеграції у формуванні професійно-етичної культури лікаря. Нижче наведено таблицю, яка ілюструє основні характеристики цих понять (табл. 1).

Професійна та етична культура лікаря тісно переплітаються й доповнюють одна одну. Професійна культура забезпечує лікаря необхідними знаннями та навичками для ефективного виконання обов'язків, тоді як етична культура визначає моральні рамки, в яких ці знання та навички

застосовуються. Наприклад, лікар може володіти високим рівнем клінічних навичок, але без етичної культури він не зможе ефективно спілкуватися з пацієнтом або враховувати його автономію. У ситуації, коли лікар має повідомити пацієнту важку діагностичну новину, навіть за наявності всіх необхідних професійних знань для постановки діагнозу, без етичної культури він може не врахувати емоційний стан пацієнта, що призведе до психологічної травми або втрати довіри. Етична культура допомагає лікарю знайти правильний тон, час і місце для такої розмови, враховуючи індивідуальні особливості пацієнта та його готовність до сприйняття інформації. Саме тому професійно-етична культура є ключовим елементом сучасної медичної практики.

Професійно-етична культура лікаря формується на перетині професійної та етичної культур. Вона поєднує технічну компетентність із моральними принципами, що регулюють професійну поведінку. Це поняття виникло у другій половині XX століття в результаті інтеграції соціологічних, філософських і педагогічних підходів. Сучасна наукова література визначає професійно-етичну культуру як інтегративну характеристику особистості лікаря, яка поєднує професійну компетентність із дотриманням етичних норм у професійній діяльності (рис. 1).

Компоненти професійно-етичної культури лікаря

Рис. 1. Компоненти професійно-етичної культури лікаря

Таблиця 1

Порівняння професійної та етичної культури

Аспект	Професійна культура	Етична культура
Основна мета	Ефективне виконання професійних обов'язків	Дотримання моральних принципів у професійній діяльності
Компоненти	Знання, уміння, навички, технічна компетентність	Моральні принципи, етичні норми, особистісні якості
Фокус	Практичні аспекти медицини	Моральні аспекти взаємодії з пацієнтами та колегами
Розвиток	Формується через навчання та практику	Формується через рефлексію, досвід та саморозвиток
Вплив на пацієнта	Забезпечує якість медичної допомоги	Забезпечує довіру та повагу до прав пацієнта

Професійно-етична культура формує моральні орієнтири лікаря, впливаючи на його взаємодію з пацієнтами, колегами та суспільством загалом. Вона є основою для побудови довіри, підвищення якості медичної допомоги та підтримання високого рівня професіоналізму.

Щоб повніше розкрити сутність професійно-етичної культури лікаря, важливо порівняти її з такими спорідненими поняттями, як медична етика, професійна компетентність і моральна свідомість. Це дозволить виокремити ключові аспекти, що формують професійно-етичну культуру, та підкреслити її унікальність.

Медична етика є частиною етичної культури лікаря, але не охоплює її повністю. Вона зосереджена на конкретних моральних принципах, які регулюють професійну поведінку лікаря (рис. 2).

На відміну від медичної етики, професійно-етична культура включає не лише знання цих принципів, але й їхнє практичне застосування, а також інтеграцію з професійними знаннями та навичками.

Професійна компетентність лікаря передбачає здатність ефективно виконувати професійні обов'язки. Її основу складають:

- теоретичні знання (медичні дисципліни, доказова медицина);
- практичні навички (клінічні, комунікативні, організаційні);
- аналітичні здібності (прийняття рішень у складних ситуаціях).

Професійно-етична культура є ширшою за професійну компетентність, оскільки включає не лише технічні аспекти, але й моральні принципи, які спрямовують їхнє практичне втілення. Наприклад, у ситуації, коли потрібно вирішити, чи продовжувати агресивне лікування невиліковно хворого, компетентність підкаже можливі процедури, але лише професійно-етична культура допоможе зважити гуманні аспекти й ухвалити рішення, орієнтоване на добробут пацієнта.

Моральна свідомість лікаря стосується його здатності розрізняти добро і зло, керуватися моральними принципами та приймати етично обґрунтовані рішення. Вона включає:

- етичну рефлексію (здатність аналізувати власні дії з моральної точки зору);
- емпатію (здатність розуміти почуття пацієнта);
- відповідальність (усвідомлення наслідків своїх дій).

Професійно-етична культура включає моральну свідомість, але також інтегрує її з професійними знаннями та навичками. Наприклад, моральна свідомість допомагає лікарю зрозуміти, що етично правильно, а професійно-етична

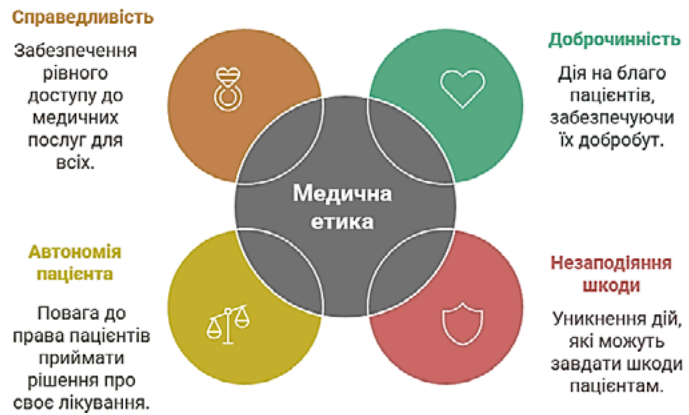

Рис. 2. Медична етика

культура дозволяє знайти оптимальний спосіб реалізувати це рішення в практиці.

На основі проведеного аналізу та порівняння ми пропонуємо таке визначення:

Професійно-етична культура лікаря – це інтегрована система професійних знань, умінь, навичок та морально-етичних принципів, яка визначає здатність лікаря ефективно та відповідально виконувати свої обов'язки, дотримуючись норм медичної етики, враховуючи інтереси пацієнта та постійно вдосконалюючись у професійному та особистісному плані.

Це визначення підкреслює, що професійно-етична культура є динамічною системою, яка формується протягом усього життя лікаря та вимагає балансу між технічною майстерністю та моральною стійкістю.

Таким чином, професійно-етична культура лікаря є основою сучасної медичної практики, яка поєднує технічну майстерність із етичною відповідальністю. Вона не лише забезпечує високий рівень професіоналізму, але й формує довіру пацієнтів, сприяє гуманізації медицини та підвищує якість медичної допомоги. Формування цієї культури має бути пріоритетом у системі медичної освіти, адже саме вона робить лікаря не просто фахівцем, а справжнім гуманістом, який працює заради здоров'я та благополуччя людей.

Висновки. Проведене дослідження підтвердило складність і багатоаспектність поняття «професійно-етична культура лікаря». Аналіз наукової літератури виявив відсутність єдиного підходу до визначення цього поняття, що призводить до розбіжностей у розумінні його складових, критеріїв оцінювання та методів формування. Розгляд понять «професійна культура» та «етична культура» окремо дозволив виокремити їхні ключові характеристики та здійснити синтез цих понять у контексті медичної професії. На основі цього ми запропонували власне визначення професійно-етичної культури як інтегрованої системи, що поєднує професійні знання, навички та етичні норми, враховуючи сучасні вимоги до підготовки

медичних працівників, такі як адаптивність, гуманізм і здатність до етичного мислення.

Формування професійно-етичної культури під час навчання майбутніх лікарів потребує інтеграції етичних принципів у навчальний процес, розвитку комунікативних навичок і моральної свідомості через рефлексію та практичний досвід. Ефективність цього процесу залежить від використання таких педагогічних методик, як кейс-метод, рольові ігри та гуманізація освіти, які сприяють розвитку етичної свідомості та підготовці фахівців, здатних розв'язувати етичні дилеми в умовах сучасної медичної практики. Водночас відсутність єдиної моделі розвитку цієї культури вказує на потребу в подальших наукових розвідках.

Перспективними напрямками досліджень є розробка ефективних педагогічних методик формування професійно-етичної культури, уточнення її структури та критеріїв оцінювання, а також вивчення впливу цифрових технологій і персоналізованої медицини на етичні аспекти професійної підготовки. Такі дослідження сприятимуть підвищенню якості медичної освіти та підготовці лікарів, які відповідають сучасним суспільним і професійним викликам.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Атрощенко Т., Яцура М. Наукові проєкції феномену «професійна культура». *Молодь і ринок*. 2022. № 7-8 (205-206). С. 72–76. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2022.267313>
2. Ворона І. І., Кітура Г. Я., Маковська О. А. Професійно-комунікативна культура майбутніх лікарів крізь призму фахової освіти. *Медична освіта*. № 3. С. 81–86. DOI: <https://doi.org/10.11603/m.2414-5998.2021.3.12600>
3. Гутор Л. Етична складова деонтологічної підготовки майбутніх лікарів у медичних університетах України. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2024. № 30. С. 88–99. <https://doi.org/10.33989/2226-4051.2024.30.320921>
4. Занімонцев С. О. Формування професійної культури майбутнього стоматолога в умовах університетської освіти : кваліфікаційна робота магістра / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2025. 78 с.
5. Ільницька О. М., Пелехан Б. Л., Ярмошук І. Р. Розвиток професійно-етичних якостей студента-медика у процесі професійної підготовки. *Актуальні проблеми сучасної медицини: Вісник Української медичної стоматологічної академії*. 2021. № 21 (2). С. 186–189. <https://doi.org/10.31718/2077-1096.21.2.186>
6. Ісаєва О., Шайнер Г. Роль професійних якостей у становленні майбутнього лікаря. *Молодь і ринок*. 2024. № 11 (231). С. 19–22. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.316377>
7. Коваленко В. А. Теоретичні аспекти формування професійної культури у майбутніх фахівців медичної сфери. *Соціально-етичні та деонтологічні проблеми сучасної медицини (немедичні проблеми в медицині)* : зб. матеріалів IV між-
- нар. наук.-практ. Конференції. Запоріжжя : ЗДМУ, 2023. С. 57–58. URL: <http://dspace.zsmu.edu.ua/handle/123456789/18336>
8. Корінний М. М., Шевченко В. Ф. Короткий енциклопедичний словник з культури. Київ : Україна, 2003. 384 с.
9. Кремень В. Г. Енциклопедія освіти. Київ : Юрінком Прес, 2021. 1144 с.
10. Мельник Л. Культура мовлення у професійній етиці сучасного медичного працівника *Актуальні питання методики викладання загальноосвітніх дисциплін в умовах реформування ЗФПО* : зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. Том 1. Київ. 2021. С. 176–184.
11. Митченко М. Етика та деонтологія в навчальному процесі студента-стоматолога. *Інтеграція особистісно орієнтованого підходу в систему компетентнісної освіти*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, м. Чернівці, 28 січня 2021 р. Чернівці: Технодрук, 2021. С. 264–266.
12. Наливайко О. Б. Формування професійної культури майбутніх сімейних лікарів у процесі контекстної підготовки : дис... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця : Вінницький ДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2016. 286 с.
13. Полковніков Я. Структурно-компонентний аналіз професійної культури майбутніх лікарів-стоматологів. Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти. 2024. № 22. С. 245–256. DOI: <https://doi.org/10.31865/2414-9292.22.2024.320163>
14. Пономарьов О. С. Професійна культура в системі категорій філософії освіти. *Науковий вісник. Сер.: «Філософія»*. 2007. Вип. 26. С. 21–27.
15. Попчук О. В. Теоретичні аспекти дефініції феномена професійної культури. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Сер.: Психологія і педагогіка. 2009. Вип. 13. С. 404–410.
16. Рибалов О. В., Литовченко І. Ю., Коломієць С. В., Прочанкіна В. Л. Деонтологія і професійна етика в діяльності лікаря-стоматолога. *Український стоматологічний альманах*. 2018. № 2. С. 37–40.
17. Саєнко М. Зміст і структура професійної компетентності майбутніх лікарів. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка*. 2018. № 1. С. 83–89. DOI: <https://doi.org/10.25128/2415-3605.18.1.12>
18. Федоренко О. І., Забора А. В. Вітчизняні і зарубіжні підходи до розуміння феномену «професійна культура». *Інноваційна педагогіка*. 2023. Випуск 57. Том 2. С. 156–161. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.31>
19. Ященко Е., Гоейцар М. Сутність професійної компетентності соціального працівника і професійна культура особистості. *Інновації в освіті: перспективи розвитку* : матеріали І Міжнар. наук.-практ. Конф., м. Тернопіль, 20 трав. 2021 р. Тернопіль : ЗУНУ, 2021. С. 165–168. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/43182>
20. Beauchamp T. L., Childress J. F. The Principles of Biomedical Ethics. Oxford University Press, 2001. 454 p.